

„MATERIAŁY ARCHEOLOGICZNE NOWEJ HUTY”, t. I, Kraków 1968.

Pierwszy tom „Materiałów Archeologicznych Nowej Huty” stanowi zapowiedź nowego ciągłego wydawnictwa naukowego, poświęconego problematyce pradziejów terenów zajętych przez budowę miasta Nowa Huta oraz Kombinatu Huty im. Lenina. Omawiany tom stanowi wydawnictwo Oddziału Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie i poświęcony jest opracowaniu materiałów pochodzących z wykopalisk prowadzonych od 1950 r. przez wspomniany Oddział. Badania te doprowadziły do odkrycia bardzo bogatych materiałów z różnych epok, dlatego też należy cieszyć się, iż podjęto ich publikację. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że czasopismo to zostało wydane z pomocą Huty im. Lenina.

Pierwszy tom „Materiałów”, o objętości 180 stron druku, zawiera 4 artykuły, w tym dwie duże publikacje materiałowe. Pierwszy artykuł (*Badania archeologiczne na terenach budowy Huty im. Lenina i Nowej Huty*, s. 7—12, 4 ryciny w tekście), pióra S. Buratyńskiego, ma charakter wprowadzenia czytelnika w problematykę badawczą i warunki pracy Oddziału Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie. Autor podaje pokrótce historię tej placówki archeologicznej oraz przedstawia jej osiągnięcia. O rozmachu prac Oddziału świadczą takie dane, jak przebadanie w całości lub częściowo 64 stanowisk archeologicznych o powierzchni kilkunastu hektarów, w tym 3 wielkich osad (Kraków-Mogiła, koło szpitala im. S. Żeromskiego, o pow. ok. 2 ha; koło kopca Wandy, o pow. ok. 3 ha; Kra-

ków-Ześlawice, o pow. ok. 3 ha). Podczas tych badań odkryto ogółem ok. 4000 obiektów nieruchomych. Na tym większą uwagę zasługuje fakt, iż pomimo ogromnego tempa robót polowych około 90% stanowisk zostało przebadanych arami, z zachowaniem podstawowych zasad prowadzenia badań terenowych wraz z wykonaniem pełnej dokumentacji rysunkowej, opisowej i fotograficznej. Najwięcej odkrytych materiałów należy do kultur: ceramiki wstęgowej rytej, lendzielskiej, ceramiki promienistej, łużyckiej, przeworskiej i prapolskiej. Do najbardziej unikatowych zabytków uzyskanych przez Oddział w wyniku prac wykopaliskowych należy zaliczyć piece hutnicze z I w. p.n.e. i X w. n.e., dwa największe w Polsce naczynia zasobowe kultury łużyckiej, o pojemności 290 i 215 litrów, 51 pieców garncarskich do wypalania ceramiki siwej oraz skarb z XI w., zawierający 1067 monet i wyrobów srebrnych. Szczególnie wartościowy materiał reprezentuje osada wczesnośredniowieczna w Mogile, na której odkryto chaty i wiele jam z ceramiką typu praskiego.

Następnym artykułem omawianego tomu jest publikacja J. K. Kozłowskiego o stanowisku Nowa Huta — Wyciąże I, pt. *Materiały neolityczne i eneolityczne odkryte na stanowisku Nowa Huta — Wyciąże I (badania w latach 1950—1952)*, s. 13—90, 27 rycin i 27 tablic w tekście.

Praca ta składa się z trzech zasadniczych części: wstępu, materiałów i analizy. W części wstępnej autor podaje historię badań stanowiska, sposób eksploracji oraz położenie badanego obszaru. Należy tu zaznaczyć, że stanowisko w Wyciążu nie jest obiektem jednokulturowym i opracowanie autora obejmuje jedynie część odkrytych tam materiałów.

Część materiałowa została podzielona na 5 podrozdziałów poświęconych poszczególnym kulturom archeologicznym: 1) kultura ceramiki wstęgowej rytej i kłutej, 2) kultura lendzielska, 3) kultura ceramiki promienistej, 4) kultura pucharów lejkowatych, 5) kultura ceramiki sznurowej. Część materiałowa, opracowana bardzo szczegółowo, opatrzona została bogatym materiałem ilustracyjnym.

Analizę materiałów autor rozpoczyna od omówienia znalezisk kultury ceramiki wstęgowej rytej. Wystąpiły one w 47 obiektach, wśród których autor wyróżnia kilka typów (przyjmując za kryterium podziału wielkość i kształt jam), w tym jeden domniemany grób. W materiale ruchomym wydzielono 3 grupy. Pierwsza z nich wiąże się ze środkowym etapem rozwoju tej kultury w Małopolsce i jest reprezentowana przez ceramikę zdobioną ornamentem nutowym, druga grupa odpowiada fazie żelazowskiej, wreszcie trzecia zawiera materiały o niesprecyzowanej chronologii. Dane stratygraficzne nie potwierdzają sugerowanego podziału wewnętrznego kultury ceramiki wstęgowej rytej na omawianym stanowisku, jaki wynika z analizy typologicznej. Zaobserwowana stratygrafia występuje tylko pomiędzy obiektami różnych kultur.

Drugi rozdział części analitycznej autor poświęcił problemowi znalezisk kultury ceramiki wstęgowej kłutej. Podkreśla on fakt częściowego ich występowania bez elementów przedlendzielskich, czy wczesnolendzielskich, w towarzystwie natomiast ceramiki typu żelazowskiego. Pozostaje to w sprzeczności z obserwacjami poczynionymi dotychczas na terenie Małopolski, jednak charakter dokumentacji znalezisk z Wyciąża, która jest niekompletna, nie pozwala na wyciągnięcie z tego faktu dalej idących wniosków.

W następnych dwóch rozdziałach autor omawia materiały związane z kulturą lendzielską. Dzieli on je na trzy grupy: 1) grupę nawiązującą do materiałów typu Modlnica-Chroberz, 2) grupę lokalną, reprezentowaną przez ceramikę zdobioną nacinaniami oraz licznymi listwami plastycznymi, o brzegach przeważnie karbo-

wanych, wykonaną z gliny ciemnobrunatnej o powierzchni gładkiej, niekiedy błyszczącej, 3) grupę późną, odpowiadającą materiałom typu Wyciąże-Złotniki. Analiza materiału ceramicznego i krzemienego skłania autora do stwierdzenia, że dwie pierwsze grupy odpowiadają środkowej fazie kultury lendzielskiej wg J. Kamińskiej i stanowią starszą grupę materiałów tej kultury na omawianym stanowisku. Młodsza grupa materiałów lendzielskich z Wyciąża posiada natomiast analogie w materiałach grupy Wyciąże-Złotniki.

Ostatnia część analizy poświęcona jest materiałom kultury ceramiki promienistej. Wśród materiałów tej kultury autor wydzielił dwie fazy chronologiczne: starszą, odpowiadającą typowi Kopčany (starsza faza) oraz typowi Retz, jak również fazę późną, nawiązującą do grupy pleszowsko-zesławickiej. W sumie całość materiałów kultury ceramiki promienistej z Wyciąża wiąże się z późną fazą tej kultury, wykazując najwięcej analogii ze spiską grupą ceramiki kanelowanej oraz grupą Ózd kultury pecelskiej.

Materiały kultury ceramiki sznurowej nie zostały w analizie uwzględnione.

Następną pozycją omawianego tomu jest artykuł M. Godłowskiej, *Materiały z osady kultury ceramiki promienistej w Zesławicach-Dłubni (Kraków-Nowa Huta) na stanowisku I*, s. 91—172, 23 ryciny i 35 tablic w tekście. Po krótkiej części wstępnej, w której podane jest położenie stanowiska i historia badań, autorka przechodzi do analizy materiałów. Opis materiału stanowi końcową część pracy.

Analizę autorka podzieliła na kilka rozdziałów: A. Ceramika, B. Narzędzia z kości i rogu, C. Polepa, D. Szczątki zbóż i maku, E. Analiza zwęglonych szczątków drewna, F. Jamy, G. Groby. Rozpoczynając opracowanie ceramiki autorka podaje na wstępie krótką charakterystykę materiału, którym dysponuje, po czym przechodzi do podziału typologicznego. Wyróżnia ona wśród ceramiki zesławickiej następujące typy naczyń: kubki (o dnie zaokrąglonym, płaskodenne, ostrodenne, stożkowate i płaskie szerokootworowe), misy (stożkowate z załomem, doniczkowate, o wychylonej na zewnątrz krawędzi, wyodrębnionej szyjce i baniastym brzuścu), naczynia workowate, amfory, naczynia zasobowe w typie amfor, dzbany, garnki szerokootworowe, formy specjalne, naczynia innych kultur neolitycznych oraz przęśliki. Oprócz analizy typologicznej, zastosowanej przy omawianiu ceramiki, dla lepszego zilustrowania korelacji typów naczyń i ornamentyki, występujących na omawianym stanowisku, autorka wykonała diagram, zestawiając na nim najważniejsze typy i odmiany ceramiki z osady zesławickiej. Analiza diagramu wykazała, iż wiele elementów powtarza się stale w przeważającej ilości skupisk. Zestawienie elementów współwystępujących ze sobą pozwala łączyć część materiału zesławickiego z klasycznym horyzontem kultury ceramiki promienistej.

Wśród narzędzi z kości i rogu w materiale z Zesławic wystąpiły: topory rogowe, klin rogowy, dłuta, szydła, gładziki, inne narzędzia oraz rurki kościane.

Po analizie pozostałych wyróżnionych rodzajów zabytków autorka przystępuje do uwag syntetycznych. Na podstawie wyników przeprowadzonej analizy materiału ceramicznego autorka wyróżnia dwie fazy użytkowania osady w Zesławicach, jakkolwiek w całym swym zestawie materiały zesławickie są najbliższe grupie spiskiej kultury ceramiki promienistej na Słowacji. Faza starsza miałaby odpowiadać klasycznemu horyzontowi kultury ceramiki promienistej, faza młodsza horyzontowi bośacko-kostolackiemu. Wniosek ten został potwierdzony przez analizę szczątków kostnych zwierząt znalezionych w zespołach wyróżnionych faz: w fazie I wyraźną przewagę miało bydło domowe, natomiast w fazie II udział szczątków bydła wyraźnie maleje na korzyść szczątków świni.

Artykuł zamyka część materiałowa, w której na szczególne uznanie zasługują drobiazgowo opisy obiektów i zabytków oraz niezwykle starannie wykonany bogaty materiał ilustracyjny.

Ostatnią pozycją omawianego tomu jest krótki komunikat S. Buratyńskiego, *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych na terenie osiedla Krzesławice w Nowej Hucie na stanowisku III*, s. 173—176, 2 ryciny i 1 tablica w tekście. Autor przedstawia zabytki kultury ceramiki wstęgowej rytej, odkryte podczas badań ratowniczych prowadzonych w 1957 r. w związku z budową gazociągu. Materiał, bardzo zniszczony, wystąpił w 9 skupiskach i stanowi typowy zestaw ceramiki wspomnianej kultury.

Kończąc uwagi na temat omawianego tomu należy podkreślić, że wnosi on wiele nowych danych do poznania osadnictwa prahistorycznego okolic Krakowa. Należy sobie życzyć utrzymania ciągłości wydawania „Materiałów”, wyrażając nadzieję, że następne tomy będą wydawane w równie przyjemnej szacie graficznej, jak pierwszy, a ponadto wolne będą od drobnych błędów w tłumaczeniach angielskich, zwłaszcza na stronie tytułowej.

Jacek Rydzewski